

27. Війни і мир, або "Українці – поляки: брати/вороги, сусіди..." / Л. Івшина (заг. ред.). – К., 2004
28. Пащенко В.О. Греко-католики в Україні. – Полтава, 2002.
29. Маринович М. Роль Церков у будівництві посткомуністичного суспільства в Україні // *Ї: Незалежний культурологічний часопис*. – 2001. – № 22 // <http://www.ji.lviv.ua/n22texts/marynovych.htm>
30. Бухарин Н.И. Строительство гражданского общества в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 90-е годы XX века – начало XXI века // Новая и новейшая история. – 2005. – № 1.
31. Szacki J. Liberalizm po komunizmu. – Krakow, 1994.
32. Телегуз А. Політична криза в Польщі на початку 80-х років та виникнення «Солідарності» // Україна і Польща у XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин: Зб. наук. праць. – К.; Краків, 2002.
33. Цісак В. Трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін (1989-1999 рр.): Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08. – К., 2001.
34. Лыкошкина Л.С. Специфика состояния польского общественного сознания и революция 1989 г. // Революции 1989 г. в странах Центральной (Восточной) Европы. Взгляд через десятилетие. – М., 2001.
35. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.
36. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні (середина 1950-х – початок 1990-х років). – К., 1998.
37. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период. – М., 2001.

Summary

The article is devoted to the comparative analysis of opposition movement in Ukraine and Poland in 70-80-es of the XX century. The author examines the basic flows of opposition movement: labor, religious, human rights, cultural. It is marked that in Ukraine opposition movement had brightly expressed national liberation direction, oriented to achievement of sovereignty and creation of the independent state, unlike Poland where opposition movement was anticommunist, oriented to deprivation from the soviet influence.

М. М. Мокієнко

ЄВАНГЕЛІЗАЦІЙНО-МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІЗНІХ ПРОТЕСТАНТІВ В УКРАЇНІ (1988–2004 рр.)

Процес оцерковлення релігійних утворень нерозривно пов'язаний з формуванням та розвитком пропагандистських засобів, що в духовному середовищі визначається як євангелізаційна та місіонерська діяльність. Визначаючи свою віру єдиною істиною, представники кожної з конфесій або церков намагаються повернути до неї усіх, хто знаходиться поза їх релігійною традицією.

Розповсюдження євангельського віровчення завжди було пріоритетним видом діяльності позакультової діяльності пізніх протестантів. Згідно з Євангелієм кожен віруючий у земному житті повинен виконувати «Велике Доручення» Ісуса Христа: «Ідіть же і навчіть всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа» (Мтф. 28:19). Більшість християн переконана, що це не пропозиція, а наказ Сина Божого [1, с. 57]. Звідси надзвичайно велика увага до євангелізаційної діяльності з боку пізньопротестантських репрезентів – баптизму, п'ятидесятництва та адвентизму, які вважають, що нею повинні займатися усі віруючі, а не лише професійні благовісники.

Тема євангелізаційно-місіонерської активності на вітчизняних теренах належить до суспільно резонансних. Відтак їй присвячено окремі статті, насамперед релігієзнавців, у яких аналізуються причини розповсюдження іноземного місіонерства в Україні. Так, у працях В. Филипович та М. Мариновича відстоюється теза про те, що передумовами до місіонерської діяльності стала наявність величезного духовного запиту населення й нездатність традиційних конфесій його задовольнити. У дослідженнях С. Сьоміна та С. Свистунова звернено увагу на цілі та методику реалізації місіонерських програм. Правові аспекти проблеми знайшли відображення у працях М. Бабія. А втім, більшість авторів концентрується на дослідженні місіонерської діяльності в межах новітніх релігійних рухів, включаючи неопротестантський анклав, у той час як пізньопротестантські течії залишаються поза увагою дослідників. Крім цього, помітний акцент на вивчення перш за все іноземного фактору в місіонерстві, тоді як євангелізаційна діяльність місцевих церков не знайшла адекватного відображення.

Різноманіття євангелізаційно-місіонерських ініціатив часто призводить до необ'єктивного висвітлення та оцінок цього явища.

Метою даної статті є комплексне дослідження євангелізаційно-місіонерської діяльності пізніх протестантів, з врахуванням як місцевого, так і іноземного чинників, у контексті суспільно-духовних трансформацій в Україні.

Специфіка догматики та соціально-етичного вчення сприяли розповсюдженню євангелізаційно-місіонерської діяльності баптистів. Ще більше налаштовують на це культові особливості п'ятидесятництва. Останні вірять, що Дух Святий вилився на Церкву, щоб наділити віруючих силою для завершення навчання народів [2, с. 138]. Таке переконання засноване на словах Христа про те, що метою сповнення Святим Духом буде свідоцтво Йому до краю землі (Дії Апостолів 1:8). Значний євангелізаційний потенціал закладений в ідейно-концептуальних засадах адвентизму, особливо стосовно пророчо-есхатологічної проблематики, що орієнтує вірних до активної місії.

У радянську епоху проводити власну євангелізаційно-місіонерську діяльність не мали можливості навіть легалізовані релігійні об'єднання. Хоча в документах, які регламентували їх діяльність, вказувалося, що метою їх діяльності є проповідь біблійного вчення. У 60-ті рр. така можливість зникла й декларативно. В Інструктивному листі старшим пресвітерам ВРЄХБ, поява якого була інспірована Радою у справах релігійних культів, зазначалося, що «головною задачею богослужіння зараз є не залучення нових членів, а задоволення необхідних релігійних потреб віруючих» [3, с. 31].

У цих умовах основним джерелом поповнення протестантських громад залишалися сім'ї віруючих. Разом з тим, невірно буде стверджувати, що протестанти взагалі не займалися євангелізацією в радянський період. За висловом В. Заватські, євангельські християни «опанували власну унікальну методику, що сприяла зросту церкви» [4, с. 29]. Так, у проповіді для прибулих євангелістів, що була заборонена законом, використовувалася «передача привітань» – складова частина євангельського богослужіння. Офіційно не дозволені недільні (суботні) школи та молодіжні гуртки фактично були замінені святкуваннями Днів народження та хоровими заняттями. Похорони віруючої людини, як правило, теж поєднувалися з богослужінням при гарантованій присутності чималої кількості невіруючих людей. Для цих же цілей використовувалося й весілля. Попри суворі заборони проконтролювати окремі контакти віруючих (на місцях роботи, навчання і т. д.) було не можливо, тому не рідкістю була «особиста євангелізація», що підкріплювалася «добрим прикладом» віруючого: старанним ставленням до роботи, відсутністю шкідливих звичок, взаємодопомогою і т. п. Задля євангелізації використовувалися релігійні радіопередачі з-за кордону, ретрансляції яких прагнули перешкодити радянські органи. Поширенням засобом особистого благовістя в період переслідувань віри стало колективне прослуховування (згодом перегляд) касет релігійного змісту. У результаті пізньопротестантський рух не просто зміг вижити в несприятливих для себе умовах, а й поповнити свої ряди. Однак досвід, набутий у сфері розповсюдження євангельського вчення, обмежувався умовами релігійних утисків, тому їх зміна у другій половині 80-х рр. викристалізувала наступні проблеми в царині євангелізації:

1. Відсутність вітчизняної, ретельно розробленої, структурованої та виваженої євангелізаційної програми в середовищі пізніх протестантів. В умовах обмежень та гонінь серед віруючих склалося уявлення про те, що «вільно сказане слово Христове приведе до нього мільйони» [5, с. 197].

2. Переважно стихійний характер євангелізаційної діяльності, викликаний, крім всього іншого, неможливістю офіційних церковних структур налагодити координацію в цій сфері. Як результат – виникнення великої кількості місій та євангелізаційних товариств з ініціативи незалежних груп віруючих. Звідси закладені підвалини протистояння місія – релігійна громада, що буде відчутне з середини 90-х рр., коли розшириться вплив іноземного місіонерства.

3. Несподівано великі можливості для євангелізаційної роботи викликали диспропорцію відносно інших сфер культової та позакультової діяльності як окремої громади, так і центру в цілому. Вивільнення ресурсів задля розширення благовістя відбувалося часто за рахунок ігнорування питань становлення богословсько-освітньої бази, формування пресвітерсько-проповідницьких кадрів, впорядкованості віровчення тощо.

4. Неоднакове сприйняття нових релігійних реалій. Частина не легалізованих течій пізнього протестантизму негативно сприйняла ідею можливості євангелізації, інтерпретуючи її як черговий крок влади супроти віруючих. Як зазначав старший пресвітер Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів в Україні Я. К. Духонченко: «...трапляються прикрощі, коли навіть євангелізацію, що проводиться нашими силами, вважають світською справою, справою влади» [6, с. 3].

Точкою відліку євангелізаційно-місіонерської діяльності на вітчизняних теренах став 1988 р., а саме святкування 1000-літнього ювілею хрещення Русі. Пізні протестанти вперше отримали можливість легально проводити власні заходи благовістя. Попри часті непорозуміння з місцевою владою, лише євангельсько-баптистське братство організувало 800 богослужінь, масових заходів у палацах і будинках культури та під відкритим небом [5, с. 197]. Чимала кількість подібних заходів була проведена релігійними громадами християн віри євангельської та адвентистів сьомого дня. Більшість євангелізаційних зібрань нагадувала богослужіння в межах Дому молитви, але тепер до нього мали доступ значно більше людей. Євангелізаційне служіння складалося з наступних частин: спів, у той час в основному хоровий, мав підготувати слухачів до сприйняття проповіді; «свідоцтво» – коротка розповідь віруючої людини про зміну особистого життя завдяки прилученню до релігійної громади; і, нарешті, євангелізаційна проповідь, яку виголошував, як правило, гість, часто з-за кордону. Таке

зібрання закінчувалося закликком людей до покаяння – усвідомленого рішення людини на користь Христа та церкви.

1988 р. відкрив перший умовний етап пізньопротестантської євангелізації, що протікав в умовах перебудови й тривав до 1993 р. За короткий термін різко зросла кількість неофітів, що приєдналися до громад через водне хрещення. Так, якщо адвентисти сьомого дня в 1984–1988 рр. прийняли у члени церкви 3 378 чол., то така ж кількість членів приєдналася до громад у наступні два роки. Кількість приєднаних до Церкви адвентистів сьомого дня в 1991 та 1992 рр. склала відповідно 4 461 та 8 000 чол. [7, с. 231]. Помітне зростання чисельності адвентистів пов'язане з систематичною роботою серед новонавернених. З кінця 80-х рр. адвентисти, з метою навчання широких верств населення, почали адаптацію євангельської програми «Біблійний шлях до нового життя». Щоденно, протягом 4-5 тижнів на одному місці відбувалося інтенсивне проповідуння, поєднане з виступами хорових та музичних колективів, паралельно вчителі дитячих класів здійснювали євангелізацію в осередку дітей. Для ефективної роботи з неофітами проводилися тримісячні курсові заняття під назвою «Так говорить Біблія», що дозволило не втратити новонавернених з поля зору, а долучити їх до адвентистських громад [8, с. 230].

На початку 90-х рр. адвентисти широко використовували великі євангелізаційні кампанії, яким передували тривалі у часі підготовчі заходи – «1000 днів жнив» й «Жнива-90». У 1991–1992 рр. силами АСД в Україні було здійснено 30 великих євангелізаційних кампаній з участю зарубіжних проповідників. Найбільшою стала євангелізаційна кампанія з участю Джеймса Гіллі (США) в м. Харкові та Дніпропетровську, після проведення якої релігійні громади адвентистів поповнилися 2 300 новонаверненими [8, с. 230].

Специфічною особливістю п'ятидесятницької євангелізації стало проведення багатолюдних зібрань з практикою молитви за хворих. Подібна форма благовістя на постійній основі провадилася в с. Маяки Одеської області, де богослужіння проходили просто неба з участю вірних з сусідніх держав. Такі практики виходять з п'ятидесятницького переконання про те, що надзвичайні явища не припинилися із закінченням апостольської епохи, а можуть бути актуалізовані й сьогодні. Ці дії повинні підкріплювати проповідь й бути її ознаками [9, с. 62]. Схожі заходи відбувалися в різних регіонах України.

У 1989 р. виникають перші вітчизняні п'ятидесятницькі місії. Місцем їх формування стали регіони, де традиційно висока чисельність християн віри євангельської (так, у м. Маріуполі виникла місія «Можливість», у Рівному – місія «Добрий Самарянин», у Луцьку – місія «Голос надії»). Специфікою організації та діяльності цих місій стала орієнтація не тільки на вітчизняний релігійний ландшафт, а перш за все на інші республіки тодішнього Радянського Союзу, особливо РРФСР, де перші українські місіонери з'явилися вже в 1990 р. Подібна зорієнтованість зумовлювалася переконанням, що український пізній протестантизм є найчисленнішим на теренах Східної Європи. Звідси, вже в цей період формується ідея про «месіанську роль» вітчизняних протестантів для народів СРСР.

Найбільший резонанс в українському суспільстві в кінці 80-х – на початку 90-х рр. отримала місіонерська діяльність представників іноземних релігійних організацій, серед яких переважна більшість – протестантські. Згідно з статистикою в 1979 р. існувало 80 західних релігійних організацій, що виявляли інтерес до Східної та Центральної Європи, а в 1989 р. їх кількість зросла до 311, при переважанні організацій, що належали різним течіям євангельських протестантів [10, с. 31]. З падінням «залізної завіси» вони отримали доступ на пострадянський простір.

Значний вплив протестантських іноземних організацій став реальністю не лише завдяки релігійній лібералізації, а й через наявність релігійного вакууму, що виник в результаті засилля атеїстичного режиму в державі, помітний дисонанс між духовними запитами населення та можливостями місцевих церков. На думку дослідника проблеми М. Мариновича, вагомими недоліками стали: відсутність сучасної богословської позиції ортодоксальної церкви в питаннях демократії та прав людини, що стало наслідком цілковитої ідеологічної ізоляції в Радянському Союзі, невідповідність між церковною традицією та сучасними викликами життя, яка закладена в консерватизмі православної теології, низький рівень освіти духовенства [10, с. 31]. Крім цього, релігійна свобода, неначе лакмусовий папірець, виявила втрату традиційної релігійної ідентичності українців. Як результат, з'явилася чудова нагода західним місіонерам заповнити порожні комірки духовного життя в Україні.

Порівнюючи діяльність іноземних місіонерів з вітчизняними, можна відзначити наступні особливості:

- краща методична підготовленість місіонерської програми, однак слабе врахування національно-культурних особливостей;
- використання спрощених форм проповідуння з великою кількістю земних прикладів, сучасної музики та співу, театралізації служб;
- орієнтованість закордонних місій на великі міста, з метою досягнення Євангелієм значної кількості населення;

– потужна матеріальна забезпеченість, що дозволяла місіонерам безкоштовно розповсюджувати релігійну літературу, здійснювати різноманітні благодійні акції.

Закордонні місіонери частіше виявляли значні відмінності в теологічній й етичній площинах, ніж вітчизняні одновірці, що створювало певне напруження у їх взаєминах. Однак у переважній більшості вони діяли як співпрацівники заради однієї цілі. Різкий негативізм стосовно «закордонних гостей з релігійною місією» виявляють представники ортодоксальних церков, насамперед православні віруючі [11, с. 13]. Соціальні програми, які активно реалізують місії, в очах представників традиційних конфесій постають «черговим способом затягти споконвічно православних громадян до чергової секти». Тут справедливо можна говорити про битву за невіруючих, за людей, які не визначилися щодо своєї церковної приналежності. Втім, місіонери знаходять своїх симпатиків, особливо в середовищі невіруючих родичів своїх одновірців, а також номінальних віруючих традиційних сповідань.

Спроби відрегулювати активність іноземців у сфері релігійної пропаганди були здійснені наприкінці 1993 р. з допомогою впровадження змін до статті 24 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Згідно з новою редакцією вказаної статті іноземці могли займатися проповіданням лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких вони прибули, і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації [12, с. 8]. Розглядаючи ці обмеження в контексті місіонерської діяльності іноземців пізньопротестантського руху, відзначаємо, що вони не стали суттєвим гальмівним чинником їх активності, хоча сприяли налагодженню спостереження та контролю державних структур над ними.

Стрімке заповнення духовного вакууму і, як наслідок, поступове зменшення «попиту на духовність», з одного боку, та розширення євангелізаційної та місіонерської діяльності місцевих та іноземних релігійних центрів пізнього протестантизму, – з іншого, знаменували початок другого етапу євангелізаційно-місіонерської діяльності, який розпочинається з другої третини 90-х рр. Варто підкреслити й позицію державних органів, які більш прискіпливо ставляться до євангелізаційних ініціатив пізніх протестантів, прагнучи врахувати поліконфесійний характер вітчизняної релігійної палітри. З метою профілактики порушень вітчизняного законодавства з боку іноземних місіонерів в 1995 р. було видане Доручення Президента «Про усунення загроз, які створює діяльність закордонних релігійних організацій та національно-культурних товариств в Україні». На місцях розпочалася реалізація даного Доручення, що включала в себе виявлення та вивчення громадських об'єднань за релігійною ознакою, аналіз використання установ освіти, культури, спорту, охорони здоров'я з метою недопущення порушень чинного законодавства іноземними місіонерами [13, арк. 13].

Як наслідок, частині пізньопротестантських громад та місій було відмовлено в продовженні строків оренди вищеназваних установ. Крім цього, в окремих регіонах було обмежено «вуличні богослужіння». Так, Запорізький міськвиконком з метою «встановлення відносин взаємної релігійної та світоглядної терпимості між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями», прийняв рішення про недоцільність публічних богослужінь, релігійних обрядів і т. д. на центральних вулицях і майданах міста [13, арк. 17].

У зв'язку з ускладненням суспільно-духовної ситуації пізні протестанти удосконалюють підходи щодо євангелізації та місіонерства. Цьому сприяє становлення закладів духовної освіти та доступність іноземних досліджень у даній сфері. Традиційне розуміння євангелізму змінюється так званим «трехфазним» євангелізмом, що включає в себе наступні складові:

1. «Підготовка ґрунту». Звернення до серця через побудову взаємовідносин, що включає в себе служіння, спілкування й жертвність. Фактично, це підготовчий етап, що дозволяє налагодити контакт з співрозмовником.

2. «Сіяння». Звернення до розуму через відкрите спілкування, що включає в себе особисте свідectво, книги, засети, вивчення Біблії, спілкування, проповіді та навчання.

3. «Жнива». Звернення до волі людини в очікуванні відповіді, що включає в себе ґрунтовне пояснення Євангелія [14, с. 23].

Нові засадничі положення щодо благовістя помітно трансформували підходи протестантських об'єднань у цій сфері. У цілому відбувається перехід від так званої загальної євангелізації, що орієнтувалася в основному на проведення масових заходів, до особистого благовістя, завдяки якому можливо дійти до конкретних потреб людини. Задля цього потрібне залучення не конкретних проповідників, як це було на першому етапі, а необхідно «щоб всі хто благополучно сидить на церковній лавці вийшли до народу, вийшли назустріч його потребам та проблемам» [15, с. 3].

Перехід від «євангелізації натовпу» до «євангелізації особи» зумовив також принципову трансформацію у підходах до людини, на яку направлене благовістя. У процесі спілкування виявляється світогляд співбесідника, що діагностується по спеціальній шкалі (ще в 1975 р. Дж. Енгель сформував шкалу, що допомагає зрозуміти, на якій сходинці знаходиться людина стосовно віри). Згідно з поставленим духовним діагнозом визначається, яка саме «потрібна допомога співбесіднику на його шляху до Бога» [16, с. 44].

Розширення методологічних підвалин євангелізаційної роботи призвело до збільшення методів та способів благовістя, що впроваджуються в практику протестантськими церквами з другої третини 90-х рр. Загалом у цей період вони розвиваються у наступних напрямках:

- благовістя різним віковим категоріям населення;
- євангелізація через благодійництво;
- євангелізація в малих групах;
- особиста євангелізація;
- проповідь через засоби масової інформації.

Водночас, поряд з різноманітними методами індивідуальної євангелізації, в 1994–2000 рр. певне місце займали масові заходи благовістя. Від попередніх їх відрізняла краща підготовка: потужна рекламна кампанія з залученням ЗМІ, наявність великої кількості кваліфікованих душеопікунів, різноманітна програма євангелізаційного богослужіння (іноді у формі концерту, фестивалю, літературного вечора тощо) із врахуванням суспільних світоглядних трансформацій.

Задля євангелізації пізні протестанти продовжують використовувати різноманітні релігійні свята. Як правило, більшість з них відбувалася у Домі молитви. Деякі з них, як-от Водне хрещення, проходить просто неба, на відкритому водоймищі. Оточуючих зацікавлює те, що відбувається, й вони стають очевидцями дійства. У той же час самому акту Водного хрещення передуює євангелізаційно-пояснювальна частина, виступи хорових колективів, співочих груп, а також заклик людей прийняти Благую Звістку.

З початком ХХІ ст. вирізняється новий етап євангелізаційно-місіонерської діяльності на вітчизняних теренах. Його особливостями стала наповненість і навіть перенасиченість вітчизняної релігійної мережі, падіння інтересу до благовістя, що поступово призводить до зменшення кількості неофітів у пізньопротестантських громадах. На думку відомого протестантського діяча С. Саннікова, настає новий період історії євангельських громад, що «буде протікати не в атеїстичному по назві, а інформаційному суспільстві, яке по суті не змінилося, але його форма стала іншою» [17].

Нову епоху, що більшість науковців та теологів називають постмодерністською, характеризує величезна ерозія традиційної релігійності. Релятивність поступово стає домінуючою у всіх сферах суспільного життя, поглинувши якісь усталені, загальнолюдські моральні норми. Причому фахівці відзначають настання епохи постмодерну в самій релігійній сфері, що має конкретні вияви [18, с. 112].

Нові суспільно-духовні виклики стали черговим іспитом на гнучкість пізньопротестантських течій в Україні. Однією з його характеристик стало дальше зниження кількості прилучених неофітів, яке неможливо побачити з допомогою статистики Держкомрелігії, що фіксує чисельність релігійних організацій, котра в означений період продовжує зростати, хоча не так інтенсивно, як раніше. Попри це кількість новонавернених, що долучаються до громад через Водне хрещення, помітно зменшується. На таблиці подано кількість неофітів, що прилучилися до громад Дніпропетровського обласного об'єднання церков християн віри євангельської:

2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
641	600	454	386	328

Таблицю складено за: [19].

Таким чином кількість хрещених по вірі за п'ять років зменшилася на 48%. Подібні тенденції спостерігаються в інших конфесіях пізнього протестантизму як на регіональному рівні, так і на загальнодержавному.

Зниження динаміки кількісного зростання громад викликало критику частини застосовуваних методів поширення євангельського вчення. За словами відомого в протестантському середовищі дослідника С. Головіна, значна частина методів благовістя сконцентрована не скільки на «спасінні блукаючих...», стільки на рекрутуванні більшої кількості послідовників у власну організацію..., при цьому «євангелізуємий» байдужий «євангелізуючому», він перетворюється в безособовий «об'єкт євангелізації» [20, с. 22]. Автор поставив під сумнів наявність «духовного пробудження» в 90-ті рр., апелюючи до кількості та якості залучених в результаті благовістя.

У цілому переорієнтація на нові форми благовістя в середовищі пізніх протестантів у 2001–2004 рр. відбувається повільно. Традиційні громади здебільшого продовжують практикувати євангелізаційні методи попереднього десятиліття. Дещо інтенсивніше модернізують свою діяльність новостворені церкви та окремі місіонерські товариства. Серед нових підходів, що поширюються в євангельському середовищі, відзначається апологетичний. В його основу покладено аналіз світоглядної позиції людини, відповідно якого відбувається «очищення поверхні» задля «майбутнього засіву», що являє собою бесіду з потенційним неофітом «в його категоріях, цінностях та пріоритетах» [20, с. 25]. Даний підхід реалізується в діяльності Християнського науково-апологетичного центру, який проводить лекції та семінари, а також видає літературу по аналізу наукового креаціонізму й суміжним тематикам.

Подібну просвітницьку діяльність серед населення, учнів та студентів навчальних закладів здійснюють створені Асоціації педагогів-християн та різноманітні християнські громадські спілки. Методи проведення: лекції, семінари, тематичні вечори, дискусійні клуби, використання радіо- та телепередач. Поширеною тематикою подібних заходів є креаціонізм та еволюція, основи сім'ї та шлюбу, здоровий спосіб життя тощо. У своїй діяльності зазначені організації широко використовують різноманітні інформаційні технології, що посилює її ефект. Одним з напрямків апологетичного підходу в благовісті можна розглядати викладання курсу християнської етики в навчальних закладах.

З кінця 90-х рр. набуває розвитку так звана «спеціалізована євангелізація», під якою розуміють благовістя за професійною ознакою. Реалізують такі проекти, крім вже згадуваної Асоціації християн-педагогів, Асоціація християн-медичних працівників, Товариства християн бізнесменів, фермерів, військових. Проведення різноманітних євангелізаційно-просвітницьких заходів, вкупі з професійним ставленням до власних обов'язків, примножене на постійний особистий контакт та знання специфіки тієї чи іншої спеціальності, робить подібну форму євангелізації досить ефективною.

Особливу увагу пізніх протестантів сконцентровано на розвитку благовістя з допомогою інформаційних технологій та ЗМІ, що, на їх переконання, повинно стати «одним з пріоритетів Церкви третього тисячоліття» [17]. Майже всі досліджувані конфесії мають власні інформаційні та євангелізаційні сайти в міжнародній системі INTERNET. Зростає кількість радіо- та телепередач, особливо на регіональному рівні. Кількість періодичних видань у межах Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів досягла 15 одиниць, у той же час Церква християн віри євангельської має 28 видань [17]. Подібні тенденції засвідчують прагнення протестантів пристосуватися до нових суспільно-духовних реалій задля поширення власного віровчення.

Важливим фактором третього етапу розвитку євангелізаційно-місіонерської діяльності в епоху незалежності України стало помітне послаблення діяльності закордонних місіонерів на вітчизняних теренах в межах досліджуваних конфесій. Це стосується діяльності іноземців у напрямку відкриття нових церков, а також поширенні духовної літератури та будівництві молитовних будинків. Вагомим залишається місце місіонерської допомоги в благодійницьких та культурних заходах, а також у сфері підготовки благовісників. Зниження зацікавленості українськими духовними реаліями з боку міжнародних протестантських організацій обумовлено їх переорієнтацією на ті регіони світу, де християнство перебуває під заборотою або демократичні перетворення лише починаються. Мова йде, перш за все, про мусульманський світ та Китай. Важливою причиною помітного послаблення діяльності іноземців став стрімкий розвиток вітчизняного пізньопротестантського руху, що робить його самодостатнім, незалежним від зовнішньої допомоги. Крім цього, поступове наповнення й навіть перенасиченість вітчизняної релігійної мережі відчутно звужує поле діяльності закордонних місіонерів.

Разом з тим, Україна стала важливим місіонерським форпостом для проведення євангелізаційної роботи у країнах пострадянського простору й окремих південно-західних країнах Європи. Так, понад 400 українських баптистських місіонерів працюють у Середній Азії, Прибалтиці, на Кавказі й Балканах [21, с. 7]. Особливою активністю у цьому напрямку відзначається п'ятидесятницька місія «Голос надії», що нараховує близько 300 місіонерів, з них біля 100 поза межами України. Представниками цієї місії створено понад 150 церков у різних регіонах Російської Федерації, а також Болгарії й Польщі [22]. Подібну діяльність у менших масштабах здійснюють місії «Добрий самарянин» та «Можливість». Планується розширення місіонерської діяльності українців шляхом відкриття нових євангелізаційних центрів в Туреччині, Греції й навіть країнах Західної Європи.

Загалом здійснення євангелізаційно-місіонерської діяльності вітчизняних пізньопротестантських конфесій у досліджуваній період відповідало логіці суспільно-духовних трансформацій. Поступове охолодження у ставленні суспільства до євангелізаційних потуг пізніх протестантів, що може розглядатися як закономірний процес наповнення релігійної сфери, послабив приріст громад, змусивши вітчизняних протестантів шукати нові засоби ефективного благовістя. За рідким винятком, пізньопротестантські євангелізаційні інституції виявилися доволі гнучкими у сприйнятті оточуючої реальності, розширюючи та поглиблюючи форми власної діяльності. Відчутно окреслюється тенденція переходу від короткострокових слабоборзвинutih програм благовістя до масштабних світоглядних проектів так званого «наукового євангелізму», покликаною розумово довести унікальність Благої Звістки та поглибити зацікавленість у ній обивателя.

Все це віруючим дає привід говорити про наступне духовне пробудження, що буде значно потужнішим, ніж в період кінця 80-х – початку 90-х рр., а науковцям – вказувати на зміни у вітчизняній релігійній мережі у напрямку посилення протестантського анклаву.

Джерела та література

1. Джексон П. Р. Доктрины и устройство баптистских церквей. – Одеса, 1993.
2. Йорк Д. Миссиология в век Духа / Пер. с англ. – Минск, 2002.
3. Неволін І. Раскол євангельско-баптистского движения в СССР (1959–1963). – СПб., 2005.

4. Заватски В. Евангелическое движение в СССР после Второй мировой войны. – М., 1995.
5. Історія релігії в Україні: В 10 т. / Ред. кол.: А. Колодний та ін. – Т. 10: Релігія і церква років незалежності / За ред. А. Колодного. – К.; Дрогобич, 2003.
6. Духонченко Я. К. До цього місця допоміг нам Господь // Християнське життя. – Газета об'єднання церков євангельських-християн баптистів України. – 1990. – № 2.
7. Парасей О., Жукалюк Н. Бедная, бросаема бурею. К 110-летнему юбилею Церкви АСД в Украине. – К., 1997.
8. Жукалюк М. Церква АСД та духовне відродження України // Церква і національне відродження. – К., 1993.
9. Боннке Р. Евангелизация огнем. – Б.м., 2000.
10. Мариневич М. Релігійна свобода: місцеві церкви і закордонні місіонери // Людина і світ. – 1997. – № 5/6.
11. Гладун К. Депутати виступили проти сектантства // Спасите наши души. – 2002. – № 3.
12. Закон України «Про внесення доповнень і змін до Закону Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації»». – Голос України. – 1994. – 12 січня. – № 5(755).
13. Державний архів Запорізької області. – Ф. Р.-4548. – Оп. 1. – Спр. 71 – Інформації щодо усунення загроз, які створює діяльність закордонних організацій в Запорізькій області за 1995 р.
14. Алдрих Д. Когда святые выходят в мир // Духовные источники. – Журнал для христианских лидеров и пасторов. – 1999. – Осень.
15. Решетинский В. Церковь без стен // Антиохийский призыв. – Христианский бюллетень. – 2005. – № 3.
16. Евангелизм / Ученичество: Учебное пособие. – Б.м., 1990.
17. Інтерв'ю з виконуючим директором Євро-Азійської акредитаційної асоціації С. В. Санніковим. Записане 19.01.2006. м. Одеса. Тривалість бесіди 2 год. 20 хв.
18. Колодний А. М. Стан і прогнози релігійних процесів в Україні // Південний архів: Збірник наукових праць. Історичні науки. – Херсон, 2005. – Вип. 19.
19. Протоколи обласних звітних конференцій церков ХВЕ Дніпропетровської області. – Б/м, 2005.
20. Головин С. Библийская стратегия благовестия для постатеистического общества. Семинар для благовесников. – Симферополь, 2003.
21. Яроцький П. Протестантизм в Україні: динаміка змін. Порівняльний аналіз інституалізації братства євангельських християн-баптистів і організації Свідків Єгови // Людина і світ. – 2004. – № 7.
22. Інтерв'ю з першим заступником Єпископа Церкви християн віри євангельської України М. П. Синюком. Записане 12.01. 2006 р. м. Київ. Тривалість бесіди 1 год.

Summary

The article depicts the resonance subject in the society – the subject of the evangelic-missionary activities of the late protestants in Ukraine. It gives the analysis of both home and foreign element of the missionary and the reaction of the Ukrainian state and society on it. The article demonstrates the stability of the evangelic strategy of the late protestants, the confession peculiarities of its execution, the sensible respond to the new social spiritual challenges.

В. В. Мороко

РОЗБУДОВА ПАРТІЙНИХ СТРУКТУР ШЛЯХОМ ТВОРЕННЯ ІЛЮЗІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ (друга половина 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.)

Традиційно в теорії творення партійних структур прийнято вважати, що вони формуються електоральним та парламентським шляхами [1, с. 22]. Дані два типи вважаються класичними (М. Дюверже, М. Вебер, Р. Міхельс, Ж. Блондель). Варіації їх співвідношення можуть бути різними, але в підсумку взаємодія цих напрямків приводить до виникнення безпосередньо самої партії як суб'єкта політичних процесів у суспільстві [1, с. 29] та об'єкта для досліджень науковцями. Подібний підхід у вивченні історії становлення та діяльності партій є домінуючим і в Україні.

Тому українські історики приділяють, як правило, увагу ролі суспільно-політичних рухів у процесі формування Української незалежності (О. Корнієвський, В. Кремень, М. Томенко), впливу політичних сил на трансформації політичного устрою (Д. Видрін, Ф. Джос, В. Журавський, Д. Табачник), становленню опозиції (К. Богомаз, О. Гарань, Г. Гончарук), питанням ставлення політичних партій до державного будівництва (М. Примуш, Ю. Махінла, Ф. Джос) [2, с. 13].

Але суттєва різниця між дослідженнями європейських вчених і українських науковців є. Перші, поруч з вивченням зовнішніх проявів діяльності партій (програм, засобів виборчої боротьби, ідеологічного поділу на правих та лівих тощо), аналізують і прояви внутріпартійної роботи – чисельність партії, збір членських внесків, відмінності статутної будови. Вітчизняні ж дослідники данні питання оминають. Фактично, в їх працях пропонується прийняти на віру те, що конкретні